

Překlad a úvodní studie
Lenka Karfíková

ŘEHOŘ
Z NYSSY
o Trojici

Vyšehrad

Řehoř z Nyssy o Trojici

Pojednání Pro Řeky, Pro Eustathia a Pro Simplicia
s doprovodnými studiemi

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

Řehoř z Nyssy, Lenka Karfíková
Řehoř z Nyssy o Trojici – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2026

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

**Řehoř z Nyssy
o Trojici**

ŘEHOŘ Z NYSSY o Trojici

Přeložila, poznámkami opatřila
a studie napsala Lenka Karfíková

VYŠEHRAĐ

Tato kniha je výsledkem badatelské činnosti
na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

Odborně recenzovaly Markéta Dudziková, PhD., a Magdalena Marunová, PhD.

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2026
Translation, Study & Commentary © Prof. Lenka Karfíková, Dr. theol., 2026

ISBN tištěné verze 978-80-267-3479-6
ISBN e-knihy 978-80-267-3480-2 (1. zveřejnění, 2026) (ePDF)
ISBN e-knihy 978-80-267-3481-9 (1. zveřejnění, 2026) (epub)
ISBN e-knihy 978-80-267-3482-6 (1. zveřejnění, 2026) (mobi)

Obsah

Řehořova trojiční pojednání (Úvod) / 9

Řehoř z Nyssy

Pro Řeky na základě obecných pojmů / 15

Řehoř z Nyssy

Simpliciovi o víře / 26

Řehoř z Nyssy

Eustathiovi o Trojici / 34

Krystalizace trojiční nauky

v Řehořově pojednání *Pro Řeky* / 47

Trojice v Řehořově *Katechetické řeči* / 81

Bibliografie / 105

Prameny / 105

Literatura / 109

Zkratky periodik a edičních řad / 117

Ediční poznámka / 118

Jmenný rejstřík / 119

Věcný rejstřík / 122

Rejstřík citací a odkazů / 128

Řehořova trojiční pojednání (Úvod)

„... najednou nám o neuchopitelných věcech důstojně filosofují sluhové, darebáci a uprchlí otroci. Dobře víte, o kom mluvím. Celé město je jich plné, průchody, tržiště, náměstí, ulice: obchodníci s oblečením, dohližitelé nad stoly s penězi, prodavači potravin. Když se zeptáš na hodnotu mincí, dostane se ti poučení o zrozeném a nezrozeném. Když chceš znát cenu chleba, odpoví, že Otec je větší a Syn podřízený. Na otázku, zda je lázeň připravená, prohlásí, že Syn pochází z nejsoucího.“¹

Tato knížka přináší výběr trojičních pojednání jednoho z nejzajímavějších a nejvlivnějších starokřesťanských teologů řeckého jazyka Řehoře z Nyssy (narozen asi 335–340, zemřel po 394).² Po

¹ Řehoř z Nyssy, *De deitate filii et spiritus sancti* (GNO X/2, 120,9–121,12): ... τάχα τινὲς οἰκείται καὶ μαστιγίαὶ καὶ τῶν δουλικῶν διακονημάτων δραπέται, σεμνῶς ἡμῖν περὶ τῶν ἀλήπτων φιλοσοφοῦσιν. Οὐκ ἄγνοεῖτε πάντως πρὸς τίνας ὁ λόγος βλέπει. Πάντα γὰρ τὰ κατὰ τὴν πόλιν τῶν τοιούτων πεπλήρωται, οἱ στενωποί, αἱ ἀγοραί, αἱ πλατεῖαι, τὰ ἄμφοδα, οἱ τῶν ἱματίων κάπηλοι, οἱ ταῖς τραπέζαις ἐφεστηκότες, οἱ τὰ ἐδώδιμα ἡμῖν ἀπεμπολοῦντες. Ἐὰν περὶ τῶν ὀβολῶν ἐρωτήσης, ὁ δέ σοι περὶ γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου ἐφιλοσόφησεν· κἂν περὶ τιμήματος ἄρτου πύθῃ, μείζων ὁ πατήρ, ἀποκρίνεται, καὶ ὁ υἱὸς ὑποχείριος· εἰ δὲ τὸ λουτρόν ἐπιτήδειόν ἐστιν εἰποις, ὁ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν εἶναι διωρίσατο. Uvedené odpovědi prozrazují (novo)ariánské přesvědčení mluvčích; viz ariánský biblický argument „Otec je větší“ (J 14,28; srv. *Ad Simpl.* GNO III/1, 64n.) a rovněž formulaci odsouzenou již na nicejském koncilu r. 325: „Syn pochází z nejsoucího“ (srv. COD 5,22).

² K Řehořovu životu a dílu srv. L. Karfíková, *Řehoř z Nyssy: Boží a lidská nekonečnost*, Praha 1999, 33–47. K jeho nauce o Trojici srv. kupř. G. Maspero, *Trinity*, in: L. F. Mateo-Seco – G. Maspero (vyd.), *The Brill Dictionary of Gregory of Nyssa*, Leiden – Boston 2010, 749–760; K. Anatolios, *Retrieving Nicaea: The Development and Meaning of Trinitarian Doctrine*, Grand Rapids (Mich.) 2011, 157–240.

smrti svého bratra Basila z Caesareje Řehoř patrně sehrál velmi důležitou roli na koncilu v Konstantinopoli (381), který byl této problematice věnován a z něhož se odvozuje vyznání víry užívané ve většině křesťanských církví dodnes.³ Jak ukazuje úvodní citát, otázky týkající se Trojice božských osob byly v Řehořově době diskutovány nejen na církevních koncilech, ale také na tržištích a v lázních.⁴

Na rozdíl od Augustina, který této problematice věnoval celých patnáct knih svého díla *O Trojici*,⁵ není Řehoř autorem obsáhlejšího výkladu o tomto tématu. Zabýval se jím dosti podrobně v klíčové polemice svého života *Proti Eunomiovi*, kde se vůči novoariánským protivníkům snažil obhájit rovnost Syna (a částečně i Ducha) Otci,⁶ stručně rovněž na začátku své *Katechetické řeči*,⁷ a monote-micky v krátkých spíše příležitostných statích, z nichž některé hraničí s žánrem dopisu, tzv. „malých systematických dílech“ (*Opera dogmatica minora*).⁸ Ne všechna z osmi stručných pojednání shromážděných pod tímto názvem v poslední edici Řehořových spisů (*Gregorii Nysseni Opera*) se ovšem týkají Trojice (dvě jsou věnována především christologii) a zase jiná drobná díla s touto

³ Srv. nicejsko-konstantinopolské vyznání čili „vyznání sto padesáti otců“, srv. COD 24. K Řehořově roli na tomto koncilu srv. L. Karfíková, *Řehoř z Nyssy*, 40–42.

⁴ Jak upozorňuje V. H. Drecoll, uvedená pasáž je spíše Řehořovým útokem na úroveň jeho ariánských protivníků než popisem skutečné situace; srv. V. H. Drecoll, *Introduction*, in: V. H. Drecoll – M. Berghaus (vyd.), *Gregory of Nyssa: The Minor Treatises on Trinitarian Theology and Apollinarism (Proceedings of the 11th International Colloquium on Gregory of Nyssa, Tübingen, 17–20 September 2008)*, Leiden – Boston 2011, ix–xxii, zde xii.

⁵ Augustin, *De trinitate*, CCL 50–50A (česky *O Trojici*, Praha: Vyšehrad 2024).

⁶ Řehoř z Nyssy, *Contra Eunomium*, GNO I–II. K této polemice srv. L. Karfíková, *Řehoř z Nyssy*, 169–196.

⁷ Řehoř z Nyssy, *Oratio catechetica*, GNO III/4. K Trojici zejména *Or. cat.* GNO III/4, 5–16.

⁸ *Opera dogmatica minora*, GNO III/1. K těmto pojednáním srv. Th. Ziegler, *Les petits traités de Grégoire de Nyse – témoins d'un itinéraire théologique (379–383)*, disertace Strasbourg 1987; V. H. Drecoll – M. Berghaus (vyd.), *Gregory of Nyssa: The Minor Treatises*.

tematikou jsou vydána ve sbírce Řehořových dopisů⁹ či kázání.¹⁰ U některých z těchto výkladů není Řehořovo autorství zcela jisté.¹¹

Pro naše vydání jsem zvolila tři z těchto „malých systematických děl“, spojovaných obvykle přímo či nepřímo s konstantinopolským koncillem roku 381 a datovaných do jeho blízkosti,¹² totiž výklad

⁹ Srv. *Ep.* 5 „těm, kdo nedůvěřují jeho pravověrnosti“ (GNO VIII/2², 31–34); *Ep.* 24 „heretiku Herakleianovi“ (GNO VIII/2², 75–79); *Ep.* (32) „mnichu Filipovi“. Poslední list není celý dochován řecky (frg. PG 46, 1112c), nýbrž jen v syrské a (spolehlivější) latinské verzi. Viz G. Bardy, *Saint Grégoire de Nyssa, Ep. ad Philippum*, in: *RechSR* 11, 1921, 220–222 (s fragmenty a franc. překladem syrské verze od M. Nau); lat. verzi vydal G. Mercati, *Di alcuni manoscritti Ottoboniani non conosciuti*, in: týž, *Codici latini Pico Grimani Pio e di altra biblioteca ignota del secolo XVI esistenti nell'Ottoboniana e i codici greci Pio di Modena con una digressione per la storia dei codici di S. Pietro in Vaticano*, Città del Vaticano 1938, 169–202, zde 191–196. Viz k tomu A. M. Silvas, Gregory of Nyssa: *The Letters. Introduction, Translation and Commentary*, Leiden – Boston 2007, 225–232 (s angl. překladem lat. verze). Autorka dává listu číslo 32 a připisuje latinský překlad Dionysiu Exiguovi; srv. také táž, *In Search of the Latin Translator of Gregory of Nyssa's Letter to the Monk Philip*, in: V. H. Drecoll – M. Berghaus (vyd.), *The Minor Treatises*, 567–575.

¹⁰ Srv. *De deitate filii et spiritus sancti* (GNO X/2, 115–144).

¹¹ Kupř. pojednání *Adversus Arium et Sabellium* (GNO III/1, 69–85); k otázkám jeho autenticity srv. J. Daniélou, rec. *Gregorii Nysseni Opera dogmatica minora*, in: *Gnomon* 31, 1959, 612–615, zde 613n.; V. H. Drecoll, *Introduction*, xii–xiii. Někdy bývá naopak Řehořovi připisován výklad „bratru Petrovi o rozdílu mezi podstatou a hypostasí“, chápaný tradičně jako Basilova *Ep.* 38 (Courtonne I, 81–92). Diskusi shrnuje V. H. Drecoll, *Introduction*, xiv–xxi. K autorství pojednání *Ad Eustathium* str. níže, str. 13, pozn. 18.

¹² J. Daniélou (rec. *Opera dogmatica minora*, 614n.) datoval pojednání *Pro Simplicia* do r. 383, výklady *Pro Eustathia* a *Pro Řeky* až do r. 388. G. May navrhl dataci pojednání *Pro Eustathia* kolem roku 380, u druhých dvou si není datací jist; srv. G. May, *Die Chronologie des Lebens und der Werke des Gregor von Nyssa*, in: M. Harl (vyd.), *Écriture et culture philosophique dans la pensée de Grégoire de Nyssa (Actes du Colloque de Chevetogne, 22–26 septembre 1969)*, Leiden 1971, 51–67, zde 57n. Podrobnější analýzu okolností vzniku tohoto spisu přináší A. Radde-Gallwitz, který se rovněž kloní k r. 380; srv. A. Radde-Gallwitz, *Ad Eustathium de sancta trinitate*, in: V. H. Drecoll – M. Berghaus (vyd.), *The Minor Treatises*, 89–109, zde 91–99. Pojednání *Pro Simplicia* bývá pokládáno za pozdější (383–385); srv. A. Ojell, *Gregory on the Christocentric Simplicity of the Trinitarian Worship: The Contribution of Gregory of Nyssa's Short Treatise Ad Simplicium tribunum*, in: V. H. Drecoll – M. Berghaus (vyd.), *The Minor Treatises*, 169–227, zde 190n. Výklad *Pro Řeky* platí jako patrně nejstarší (379–380); srv. k tomu níže, str. 49, pozn. 9.

o trojiční terminologii, jejím významu a užití (*Pro Řeky na základě obecných pojmů*), dále pojednání o rovnosti božství Otce, Syna a Ducha svatého (*Simpliciovi o víře*) a konečně převážně pneumatologickou úvahu, reagující na teology, kteří se neodvažují Duchu svatému přiznat plnou rovnost s Otcem a Synem (*Eustathiovi o Trojici*). Pojednání *Pro Ablabia* (*Proč neříkáme, že jsou tři bohové*) stejně jako Řehořova *Katechetická řeč* jsou v českém překladu již k dispozici,¹³ rovněž jeho polemika *Proti makedoniánům* (kteří pochybovali o božství Ducha svatého) byla českému čtenáři již představena.¹⁴

Patrně nejtechničtější z Řehořových trojičních výkladů, pojednání *Pro Řeky na základě obecných pojmů*, se pokouší vysvětlit, co vlastně označuje jméno „Bůh“, aby se ukázalo, že to není božská osoba čili hypostase, nýbrž Boží podstata (substance či bytnost, tj. přirozenost). Tento pojem ji však pro její nepostižitelnost neoznačuje přímo, nýbrž prostřednictvím Boží příznačné vlastnosti vyjádřené v tradiční etymologii výrazu „Bůh“ (θεός) spojovaného s θεωρεῖν („pozorovat, nahlížet“).¹⁵ Okolnosti vzniku, obsah i název tohoto spisu jsou natolik zamotané, že jim věnuji samostatný rozbor v připojené stati *Krystalizace trojiční nauky v Řehořově pojednání „Pro Řeky“*. Zde se také pokouším toto pojednání srovnat s patrně pozdějším výkladem *Pro Ablabia*, kde výraz „Bůh“ nebude již vyjadřovat příznačnou vlastnost, nýbrž Boží působení společné všem osobám.

Obsah druhého pojednání *Simpliciovi o víře* je přesněji vystižen alternativním názvem, který uvádím jako podtitul: *O Otcí, Synu a Duchu svatém*.¹⁶ Řehoř zde vysvětluje, že Syn ani Duch nejsou

¹³ Řehoř z Nyssy, *Ad Ablabium* (GNO III/1, 35–57); česky: *Proč neříkáme, že jsou tři bohové (Pro Ablabia)*, Praha 2009; Řehoř z Nyssy, *Oratio catechetica* (GNO III/4); česky *Katechetická řeč*, Praha 2015.

¹⁴ *Adversus Macedonianos* (GNO III/1, 87–115). Viz k tomu L. Karfíková, *Duch tvůrce a posvětitel. Řehoř z Nyssy, O Duchu svatém proti makedoniánům pneumatomachům*, in: táž, *Studie z patristiky a scholastiky II*, Praha 2003, 124–146.

¹⁵ K této etymologii srv. níže, str. 44, pozn. 40; str. 54, pozn. 41.

¹⁶ K trojímu rukopisně doloženému názvu „Simpliciovi o víře“, „Tribunu Simpliciovi o Otcí, Synu a Duchu svatém“, resp. „Tribunu Simpliciovi proti ariánům, anomoiům a pneumatomachům“, srv. F. Mueller, GNO III/1, 61, titulus *ad loc.*

nějací „noví“ či „cizí“ bohové, před kterými varuje Písmo, nyní sdílejí touž podstatu s Otcem. Postupně tedy Řehoř vyvrací biblické argumenty jak ariánů proti rovnému božství Syna, tak i makedoniánů čili „pneumatomachů“ („odpůrců Ducha“) proti rovnému božství Ducha. Ukazuje, že je třeba odlišovat výroky o vtěleném Synu od charakteristik jeho božství; v případě Ducha pak usuzuje na skutečné božství z jeho nesporně božských přívlastků a působení. Stejně jako ve své polemice proti novoariánům v otázce božství Syna, navázal Řehoř také v obhajobě božství Ducha na dílo svého staršího bratra Basila z Caesareje, dokonce byl ve výslovném tvrzení o božství Ducha otevřenější než jeho bratr.¹⁷

Rovněž v případě posledního pojednání *Eustathiovi o Trojici* (které je ve zkrácené podobě tradováno také jako dopis Basila z Caesareje)¹⁸ nám o jeho obsahu přesněji napoví dodatek k jeho názvu: *a o tom, že Duch svatý je Bůh*.¹⁹ Zde Řehoř zmiňuje obvinění, jimž jeho (a Basilova) teologie musela postupně čelit, totiž podezření z trojbožství, pokud mluví o třech hypostasích, nebo naopak ze sabellianismu (který rozdíl mezi osobami stírá), pokud jména charakterizující božství uvádějí v jednotném čísle. Posledním protivníkem jsou i zde ti, kdo zpochybňují božství Ducha svatého. Řehoř jim odpovídá opět odkazem k božským přívlastkům

¹⁷ Srv. Basil z Caesareje, *De spiritu sancto*, SC 17bis. Viz k tomu L. Karfíková, *Předložky a křestní ritus. Basil z Caesareje, O Duchu svatém*, in: táž, *Studie z patristiky a scholastiky II*, 92–123.

¹⁸ Srv. Basil z Caesareje, *Ep.* 189 „velkému lékaři (ἀρχίατρος) Eustathiovi“ (Courtonne II, 132–141); k tradování textu mezi Řehořovými traktáty srv. F. Mueller, GNO III/1, xi–xxiv; k jeho identifikaci jako Řehořova pojednání, resp. dopisu srv. G. Mercati, *La lettera ad Eustazio de sancta Trinitate ossia la 189 tra le lettere di S. Basilio*, in: *Varia Sacra*, I, Roma 1903, 57–70; W. Jaeger, *Gregor von Nyssa's Lehre vom heiligen Geist*, Leiden 1966, 5; A. M. Silvas, *The Letters*, 233–235. Adresát listu je též jako u Basilova listu 151 (Courtonne II, 76n.); jde o lékaře Eustathia, vybízejícího Kappadočany k polemice proti svému jmenovci Eustathiovi ze Sebasté, který se již s Basilem rozešel v otázce božství Ducha svatého.

¹⁹ Rukopisný název zní „Eustathiovi o svaté Trojici“ srv. *Ad Eust.* (GNO III/1, 3, titulus *ad loc.*). Jeden z rukopisů však uvádí v závěru charakteristiku širší a výstižnější: „Eustathiovi o svaté Trojici a o tom, že Duch svatý je Bůh“; srv. *Ad Eust.* (III/1, 16,21 *ad loc.*). Tak některé rukopisy i v záhlaví, srv. A. M. Silvas, *The Letters*, 236, pozn. 82.

a působení Ducha, a navíc připomíná křestní pověření z Mt 28,19, kde je Duch spolu s Otcem a Synem uveden jako původce spásy, i pomazání Duchem samého Ježíše.

V závěru knihy připojuji stať věnovanou pojetí Trojice v *Katechetické řeči*, kde se Řehoř snaží trojiční nauku vysvětlit jednak Řekům, jednak Židům jako určitou kombinaci prvků přejatých z mnohobožství i přísného monoteismu.²⁰ Nejen tato stať, ale především Řehořova pojednání v knize uveřejněná ukazují kappadockou představu jediné božské podstaty (substance či bytnosti) a tří osob čili hypostasí, která se přes všechny rozdíly důrazu zásadně neliší od pojetí Trojice, jež se především díky Augustinově teologii prosadilo na křesťanském Západě.

---

²⁰ Tato stať byla ve své anglické verzi *The Trinity in Gregory of Nyssa's Oratio catechetica* připravena pro konferenci 16th International Colloquium on Gregory of Nyssa (Duke University, NC, USA, 9.–12. 6. 2026).